

I N M E M O R I A M

LIETUVOS SENOSIOS GRAFIKOS ŽINOVAS
VLADAS GASIŪNAS (1933–2008)

Vladas Gasiūnas buvo tylus ir be galo lėtas. Net nepastebėjom, kai išėjo... Nepasigedom renginiuose, tarsi jis būtų buvęs šalia – labai kuklus, truputį nerangus, nuostabos sklidinomis vaiko akimis. Visada besišypsantis.

Vladas – negausaus mūsų menotyrininkų būrio vyresnysis kolega, vienas iš nedaugelio, baigusią menotyros studijas svetur. Buvo nepamainomas Lietuvos senosios grafikos žinovas, nenuilstantis kultūros bei meno renginių lankytojas ir dalyvis.

Vladas Gasiūnas gimė 1933 m. kovo 27 d. Ratkūnų k., Rokiškio rajone. 1965 m. baigė Maskvos Valstybinį M. Lomonosovo vardo universitetą. 1972 m. atėjo dirbti į Lietuvos dailės muziejų ir dirbo ten visą likusį gyvenimą. Buvo ilgametis muziejaus Grafikos skyriaus vadovas, grafikos rinkinio tvarkytojas. Apie tokius kaip jis sakoma: „užkietėjęs“ muziejininkas, krapštukas.

Kruopštus menotyrininko darbas sugulė į daugybę straipsnių, paskelbtų ir Lietuvos dailės muziejaus metraštyje, ir kituose periodiniuose leidiniuose. Pro jo rankas praėjo turbūt visi Lietuvosje sukurti estampai, patekė į muziejaus rinkinius, bet širdžiai ypač artimi buvo senieji lakštai. Senosios grafikos tyrimai paskelbti leidiniuose *Senoji Lietuvos grafika: XVI–XIX a.* (1995), *XIX a. Lietuvos grafika* (2007). V. Gasiūnas parengė albumą *Napoleonas Orda: Senosios Lietuvos vaizdai* (1999), sudarė keletą grafikos katalogų, parašė straipsnių apie XIX a. grafikos kūrėjus Juozapą Ozemblauską ir Mauricijų Pšickį, Karolio Ripinskio litografijas, Jono Kazimiero Vilčinskio *Vilniaus albumą* ir jo išleistas knygas, rašė grafikų biografijas Lietuvos dailininkų žodynui.

V. Gasiūnas neapsiribojo tik grafika, jį domino ir kiti Lietuvos kultūros reiškiniai – iškilios asmenybės, krašto istorija. Jis rašė apie gimtąjį Rokiškio kraštą ir jo žmones, Seredžiaus kraštą ir Veliuoną dailės kūriniuose, senuosius Rokiškio krašto medinius kryžius, Suvainiško bažnyčią ir vienuolyną. Visų ir neišvardysi.

Rašė Vladas ir eilėraščius, bet nedeklamavo jų garsiai, nesigyrė kukliai 1995 m. išleista poezijos knygele, eilėmis poezijos almanachuose. Nedaug kas iš kolegų numanė, kad jam neužtenka juodai baltų grafikos lakštų linijų žaismo, kad trūko spalvų, kurias ir sudėjo į savo eiles – kuklius, kaip ir jis pats, trioletus, kuriuose pati ryškiausia yra gamtos, tėviškės meilės tema.

Nepadėjome gelių ant Vlado kapo laidotuvių dieną, neatsisveikinome... Šiandien tik galime prabilti jo paties žodžiais:

*Jau vakaras. Svajonės gęsta
Kaip paukščio sapnas pamažu.
Į sutemas dangus jau skęsta.
Jau vakaras. Svajonės gęsta.
Padėjo saulė vario naštą
Ir buvo nuostabiai gražu.
Jau vakaras. Svajonės gęsta
Kaip paukščio sapnas pamažu.*

xxx

*Kaip žalio vėjo pranašas jau dingo vakaras vėlyvas
Iš sodų ir laukų, iš miestų ir šiltų namų,
Kad rytmečiui naujam išaušus mėlynuotų vėl alyvos
Ir paukščiai pasakų skraidytų virš laukų ramių...*

**PAUKŠTELIŲ GIESMĖS DARBŠČIAJAI KOLEGEI
ZITA ŽEMAITYTĖ (1923–2009)**

Iš mūsų tarpo išėjo miela bičiulė Zita, puikių knygų apie žymiausius Lietuvos medžio drožėjus skulptorius Lionginą Šepką ir Ipolitą Užkurnį, išsamių tyrimų apie savo mokytoją muziejininką Paulių Galaunę ir dailininką Adomą Varną autorė. 1950 m. baigtos studijos tuometiniame Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultete, mokytojo Galaunės pavyzdys ir autoritetas ją, kaip ir bendramokslis Aldoną Stravinskienę, Kazimierą Kairiūkštytę-Galaunienę, Stasį Pinkų, Tadą Adomonį, atvedė į dailėtyros, paminklosaugos barus, įdiegė didelę meilę krašto kultūros paveldui, pagarbą kūrėjams. „Galauniukai“ (taip buvo vadinami Galaunės mokiniai) ilgainiui visai lietuvių dailėtyrai tapo kantraus atsidavimo savo profesijai pavyzdžiais. Zita – vienas ryškiausiųjų.

Gyvenimo sąlygos ir darbo aplinka sovietinėse įstaigose ją grūdino ir kaip žmogų, ir kaip lietuvių kultūrai atsidavusią dailės, kultūros paveldo tyrinėtoją. Aštuntojo dešimtmečio antroje pusėje teko kartu dirbti Kultūros ministerijos Mokslinėje-metodinėje kultūros paminklų apsaugos taryboje, kuriai tuomet vadovavo Zita. Dažnos išvykos į rajonus, sudėtingas paminklų sąrašo sudarymas, nuolatinė valdžios kontrolė, trukdymas kulto pastatus, bažnytinio meno palikimą paskelbti saugotinais, manau, reikalavo iš jos nemažai jėgų ir dvasinės tvirtybės; sovietinius pareigūnus gąsdino net santrumpa „Šv.“ prie bažnyčių pavadinimų. Tačiau Zita šypsojosi, šiltu bendravimu ir gera nuotaika uždegdama bendradarbius. Tarnyba nesumažino jos mokslinio darbo tempo, ypač tautodailės tyrinėjimų. Akademinės dailės istorijos klasika šiandien laikome jos parašytus skyrius apie lietuvių tautodailę ir jos kūrėjus dvitomyje *XX a. lietuvių dailės istorija. 1900–1940* (1982; 1983). Pačiai Zitai šie tekstai buvo lyg stiprus atsispyrimas tolesniems darbams. Viena po kitos išėjo jos monografijos *Lionginas Šepka* (1984), *Ipolitas Užkurnys* (1987; kartu su M. Martinaičiu), *Paulius Galaunė* (1988), *Adomas Varnas* (1998). Pirmoji, dedikuota Pauliui Galaunei, kartu su plačiomis kultūrologinėmis išvalgomis pasižyminčia knyga apie patį Mokytoją 1990 m. pelnė Zitai Lietuvos nacionalinę kultūros ir meno premiją – įvertinimą, suteikusį daug džiaugsmo ir pasitikėjimo nuveiktų darbų prasmingumu.

Zitą ir jos knygų herojus siejo artimi, bičiulyste ir pagarba pagrįsti santykiai. Bendravimas su kūrėjais jai buvo neatskiriama rašymo dalis, įkvėpimą ir mintis žadinantis paskatas. Teko garbė recenzuoti jos knygą *Paulius Galaunė*, tad su Zita kalbėdavomės apie surinktą medžiagą, teksto akcentus, profesoriaus asmenybę, jos svarbą Lietuvos muziejinkystei. Stebėjausi Zitos „įsikabinimu“ į darbą – jos dideliu noru surinkti faktus, užrašyti Galaunės prisiminimus, rasti kuo daugiau gyvenimą ir kūrybą nušviečiančių detalių, žavėjo jos pastangos nupiešti visaapimančių knygos herojaus ir jo meninės aplinkos vaizdą. Autorėi vis atrodydavo, kad dar negana medžiagos, kad ji nepakankamai kokybiška, ją apimdavo abejonės, ar pavyks pasiekti norimą rezultatą. Pasiekdavo, ir dar su kaupu. Zitos parašytas knygas, ypač skirtas jos globotiems dievdirbiams, skaitai ne vien tik kaip menotyros studijas: grožiesi Zitos lanksčia kalba, metaforišku sakiniu, palyginimo taiklumu, jauti sklindančią žodžio šilumą ir lakios vaizduotės skrydį. Poetiška buvo pačios rašančiosios siela.

Labiausiai atmintyje įstrigo apsilankymai kartu su Zita Šepkos trobelėje Rokiškio rajone. Teko ją ten lydėti keletą kartų. Zita atidžiai ruošdavosi kelionei: parinkdavo būsimoms dievdirbio skulptūroms tinkamos medienos, parūpindavo jam kokį naują drabužį, įsimesdavo į krepšį vyno butelį, maisto. Šepka Zitos laukdavo: jos apsilankymai menininkui tapdavo švente. Tie neilgi, vos kelias valandas trukdavę, susitikimai buvo dviejų giminingų sielų bendravimas. Jūdviejų graži draugystė buvo kupina vidinės šilumos ir abipusio supratimo. Vienatvę praskaidrinančios Zitos apsilankymų valandos Šepkai reiškė labai daug. Jis šviste nušvisdavo jos akivaizdoje. Kalbėdavo trumpais, bet

taikliais žodžiais, gestikuliudavo, gero ūpo pagautas užtraukdavo savo paties sueiliuotą dainą, kuriai Zita tuojau pritardavo. Turėjo gražų balsą, mokėjo ne vieną liaudies dainą.

Zitos buvo nuoširdi ir rūpestinga, visada pasirengusi padėti, išklaudyti, būti šalia džiaugsme ir nelaimėje. Ji nesiskundė jai tekusiais likimo išmėginimais, kūno negaliomis. Atvirkščiai, skleidė optimizmą, visus šalia esančius skatindama nepasiduoti liūdesiui ir nusivylimui, dirbti, kurti, gyventi ir neprarasti vilties.

Gegužę, kai jau nubudusi gamta išskleidė žiedus ir akis malonino suvešėjusi žaluma, Zita atgulė amžino poilsio prie savo artimųjų Kauno Seniavos kapinėse. Kadaisė jos pačios rūpesčiu ant šeimos kapo pastatyta Ipolito Užkurnio išskaptuota „Sėjėjo“ skulptūra tapo ir jos palaidojimo ženklu. Per laidotuves kapinėse švietė skaiti ir šilta pavasario saulė, o medžiuose ulbėjo paukščiai, lyg atskridę iš Šepkos išdrožtos ir savo sielos draugei dedikuotos didžiulės kompozicijos „Zitos darželis“. Šis ausį ir širdį džiuginantis choras buvo gražiausia atsisveikinimo giesmė darbščiajai kolegei.

VIKTORAS LIUTKUS